

Др Драгиша Б. Слијепчевић
Судија Уставног суда

ПРИМЕНА ВАЛУТНЕ КЛАУЗУЛЕ И ПРОМЕНЉИВЕ КАМАТНЕ СТОПЕ У УГОВОРУ О КРЕДИТУ

Увод

Уговор о кредиту именовани правни посао уређен је одредбама Закона о облигационим односима. Тим уговором обавезује се банка да као давалац кредита стави на располагање одређени износ новчаних средстава, на одређено или неодређено време, за неку намену или без намене, кориснику кредита, који се обавезује да банци плати уговорену камату и добијени износ новчаних средстава врати у време и на начин који су у уговору утврђени.¹ Дакле, основна обавеза банке даваоца кредита реализује се стављањем на располагање кориснику кредита одређеног износа новчаних средстава. С тим у вези, одређена је и основна обавеза корисника кредита да банци даваоцу кредита врати онај износ новчаних средстава који му је стављен на располагање увећан за износ камате у складу са уговореном каматном стопом. Под новчаним средствима која се кориснику кредита стављају на располагање подразумевају се одређена страна – девизна средства, или одређени динарски износ. Девизни износ кредита може се одобрити и уговорити под условима прописаним одредбама Закона о девизном пословању². Одредбом члана 25. Тог Закона прописано је да банка може одобрити кредит у девизама резиденту правном лицу и предузетнику, као и резиденту физичком лицу ради куповине непокретности. То су законом допуштени изузеци у односу на опште правило прописано одредбом члана 34. став 1. цитираног Закона, по којем се плаћање, наплаћивање и пренос између резидената и између резидената и нерезидената у Републици Србији врши у динарима. Осим тога, одредбом члана 34. став 8. Закона о девизном пословању допуштено је и уговарање у девизама у Републици Србији, с тим да се плаћање и наплаћивање у том случају врши у динарима.

Из реченог следи да се у Републици Србији кредитни послови могу реализовати тако што ће се кориснику кредита ставити на располагање одређен износ девизних средстава или уговорени динарски износ. Када се кредит реализује стављањем кориснику кредита на располагање девизног износа, тада се

¹ Види одредбу члана 1065. ЗОО

² „Службени гласник РС“, бр. 62/2006, 31/2011, 119/2012 и 139/2014

обавеза враћања примљеног може уговорити као повраћај примљене стране валуте у уговором одређеном износу, или као исплата одговарајућег динарског износа тржишне противвредности примљених девизних средстава. И у случају уговарања и исплате кредитног износа у динарима допуштено је конституисање обавезе и враћања примљеног у тржишној противвредности уговором опредељене валуте. У том случају уговором о кредиту конституише се валутна клаузула као валориметар очувања стварне – тржишне вредности одобреног и исплаћеног динарског износа кориснику кредита. Овакав вид очувања реалне вредности по основу уговора о кредиту исплаћеног динарског износа представља законом допуштеном заштитом повериоца – банке даваоца кредита од штетних последица курсних разлика динара, као и будућих, евентуалних, инфлаторних дејстава³.

Међутим, независно од уговором опредељеног кредитног износа као девизног или динарског, односно динарске противвредности примљене у складу са уговором одређеном валутном клаузулом, уговор о кредиту у редовном току ствари закључује се на дужи временски период. У случају закључења дугорочног уговора о кредиту извесно је да током времена његовог трајања могу наступити одређене економске – тржишне промене на локалном или међународном плану које ће несумњиво утицати и на коначну цену кредита, односно укупну висину дуга корисника кредита. Из тог разлога дугорочни уговор о кредиту има и елементе алеаторности, због чега уговорне стране морају исказати посебну пажњу приликом њиховог закључења. Свесне тих околности, банке даваоци кредита у случају одобрења динарског кредита покушавају елиминисати штетне последице алеаторности тако што заснивање уговорног односа са корисником кредита условљавају прихватањем валутне клаузуле и променљиве каматне стопе. Начелно посматрано, овакав вид заштите даваоца кредита представља акт законитог поступања доброг привредника који се предузима у функцији заштите кредитних пласмана и реализације очекиваног профита – камате као уговором одређене цене кредита. Међутим, уговор о кредиту је двострано теретан уговор у односу на који се и у случају уговарања валутне клаузуле и променљиве каматне стопе морају поштовати и основна начела Закона о облигационим односима.⁴ Стога, и без обзира на начелну допуштеном заштите даваоца кредита конституисањем валутне клаузуле и променљиве каматне стопе, то се може чинити само у складу са начелом савесности и поштења, забране злоупотребе права, забране стварања и искоришћавања монополског положаја, једнакости вредности узајамних давања и забране проузроковања штете.⁵ То, другим речима, значи да уговорена валутна клаузула и променљива каматна стопа могу уживати

³ Правно тумачење уговорног одређења начина очувања вредности динарског износа кредита исказано је одредбом члана 2. став 24. Закона о девизном пословању. Том одредбом прописано је да валутна клаузула представља уговарање вредности обавезе у девизама (валута обавезе) у Републици, с тим што се плаћање и наплаћивање по тим уговорима врши у динарима (валута исплате).

⁴ Види одредбу члана 25. став 1. ЗОО

⁵ Види одредбе члана 12, 13, 14, 15. и 16. ЗОО

судску заштиту само у случају када се таквим уговорним одредбама не нарушавају наведена основна начела облигационог права. У противном, у пракси може доћи до спорности њихове примене, односно могуће корекције правних последица ако се ради о ништавим одредбама уговора, или наступању промењених околности од утицаја на постојање и испуњење уговором опредељених обавеза.

Правна природа валутне клаузуле

Валутна клаузула, начелно, представља правно допуштени вид заштите банке повериоца из уговора о кредиту од штетних тржишних и инфлаторних промена реалне вредности новчаних средстава стављених на располагање кориснику кредита. Правно допуштење уговорне клаузуле темељи се на одредби члана 34. став 8. Закона о девизном пословању, као и на одредби члана 395. ЗОО. Сагласно са наведеним законским одредбама, валутна клаузула представља дозвољен правни посао уговарања у девизама у Републици Србији, с тим што се плаћање и наплаћивање по таквим уговорима врши у динарима по курсу у тренутку испуњења обавезе. Тиме се опредељује и циљ уговарања валутне клаузуле као правног института очувања реалне вредности динарског износа кредитних средстава од умањења њихове вредности у односу на тржишни курс одређене стране валуте. Стога произлази да се валутном клаузулом не конституише обавеза исплате динарског износа кредита у одређеној страни валути, већ само могућност вредновања истог у односу на тржишни курс те валуте на дан плаћања. То указује да се обезбеђењем динарског кредитног износа валутном клаузулом страна валута може употребити само као валориметар – валута обрачуна коначног износа дуговања корисника кредита које се измирује у динарима. На тај начин успоставља се еквивалентност узајамних давања страна из уговора о кредиту. Валутном клаузулом даваоцу кредита гарантује се повраћај датих новчаних средстава од стране корисника кредита у њиховој реалној вредности, како у условима високе инфлације, тако и у случају тржишно нереално одређеног курса динара. Из тог разлога валутна клаузула није и не може бити правни основ богаћења даваоца кредита на штету корисника кредита стицањем несразмерне имовинске користи у односу на стварну вредност исплаћених кредитних средстава у динарима.

Следом реченог поставља се питање правних последица и дејства валутне клаузуле у случају енормног раста курса валуте обрачуна у односу на реалну тржишну вредност кредитног дуга, као и уговарања курса валуте обрачуна у већем износу од њене реалне тржишне вредности. Ово је из тог разлога што валутна клаузула по својој правној природи представља само правно допуштено средство успостављања и очувања једнакости узајамних давања уговорних страна

о уговору о кредиту. Уговором опредељена обрачунска валута служи остварењу тог начела. Давалац кредита нема право да захтева исплату дугованог динарског износа у страниј валути, већ само може захтевати примену исте као валориметра којим ће се обезбедити очување реалне вредности динарског дуга. Стога се поставља питање да ли је примена уговорене валутне клаузуле допуштена у свим околностима, независно од чињенице да ли је у тренутку плаћања стварно умањена реална тржишна вредност динарског дуга. И обрнуто, спорно је да ли се корисник кредита може ослободити своје обавезе враћања примљеног динарског износа исплатом истог у складу са валутном клаузулом обрачунатим тржишним курсом валуте обрачуна који је потцењен у односу на реалну тржишну вредност динарског дуга. Наиме, алеаторност уговора о кредиту несумњиво подразумева и одређена мања одступања курса – вредности валуте обрачуна у односу на курс других валута и стопу инфлације, или тржишну цену предмета наменског кредита. Спорно је само да ли се уговорена валутна клаузула мора применити по принципу реализације мењачких послова продаје и куповине девиза и у случају када курс обрачунске валуте драстично одступа од реалне – тржишне вредности динарског дуга у односу на просечни курс других валута или тржишну вредност предмета наменског кредита услед енормне потцењености или прецењености исте. У пракси се тај проблем исказао кроз значајно обезвређивање USD и EUR у односу на енормно висок раст вредности швајцарског франка. Из таквог чињеничног стања проистекао је спор о допуштености примене валутне клаузуле установљене у швајцарском франку на обрачун динарског дуга корисника кредита, као уговором опредељеног валориметра по курсу те валуте на дан плаћања.

Одговор на ово питање се, по нашем мишљењу, опредељује у складу са правном природом валутне клаузуле. Из тог разлога сматрамо да је примена валутне клаузуле правно допуштена само у случају када је стварно обезвређена тржишна – реална вредност динарског износа кредита у односу на примљена средства. У противном, у условима стабилног тржишног курса динара и одсуства инфлације у време плаћања у односу на време настанка кредитне обавезе – пријема динарског износа кредита нема места примени валутне клаузуле. Ово је из тог разлога што би се применом валутне клаузуле због нереалног и тржишно неоправданог драстичног увећања курса валуте обрачуна кориснику кредита обезбедило стицање несразмерне имовинске користи у односу на стварну вредност динарског дуга корисника кредита.

Примена валутне клаузуле

Валутна клаузула може се применити само у функцији очувања реалне тржишне вредности пласираних динарских средстава путем уговора о кредиту. То значи да је основни циљ уговарања валутне клаузуле у уговору о кредиту само

очување стварне вредности износа динарске главнице која се кориснику кредита ставља на располагање од стране банке даваоца кредита. Такво уговарање валутне клаузуле представља правно допуштени основ очувања једнакости узајамних давања уговорних страна у уговору о кредиту, односно заштиту даваоца кредита од евентуалних штетних последица нерреалног пада курса динара или високе инфлације. На тај начин уговорне стране у уговору о кредиту исказују поштовање начела еквивалентности узајамних давања установљеног императивном одредбом члана 15. ЗОО. Тим начелом обавезане су уговорне стране да у заснивању двостраних уговора морају успоставити и очувати једнакост вредности својих узајамних давања. У том контексту се и одредбом члана 18. став 1. ЗОО намеће обавеза странама у облигационом односу да у извршавању својих обавеза поступају са пажњом доброг привредника, односно пажњом доброг домаћина. Цитираном одредбом се у ставу 3. конституише и обавеза страна уговорница да се у остварењу свог права из уговора уздрже од поступака којима би се отежало извршење обавезе друге стране. Дакле, наведена начела јасно указују на то да се уговорне обавезе не могу извршавати на рачун непоштовања једнакости узајамних давања, нити се то може чинити тако да се другој уговорној страни отежава извршење њене обавезе. Осим тога, од уговорних стране захтева се и да у извршавању својих обавеза поступају савесно и поштено, уз уважавање правног стандарда доброг привредника, односно доброг домаћина. То су општа уговорна начела која се, сагласно са одредбом члана 25. став 1. ЗОО, подједнако примењују на све уговоре, што значи и на уговор о кредиту. Осим тога, банци даваоцу кредита се и Законом о заштити потрошача⁶ намеће обавеза информисања корисника кредита о свим ризицима уговора који му се нуди⁷. У том контексту, давалац кредита је обавезан да корисника кредита обавести о правном дејству и о примени валутне клаузуле уз разјашњење свих услова који могу определити њену реализацију. То представља израз савесног и поштеног понашања у закључењу уговора о кредиту, односно конституисању валутне клаузуле. Такво понашање се правно намеће банци даваоцу кредита из разлога што се ради о високо специјализованој финансијској установи. У том контексту, а сагласно са Директивом 93/13 ЕЕЗ од 5.4.1993. године о уговорним одредбама у потрошачким уговорима које се противе начелу савесности и поштења, мора се тумачити и правни домаћај валутне клаузуле у уговору о кредиту. Обавеза таквог поступања домаћих судова утемељена је у одредби члана 16. став 2. Устава Републике Србије, као и у Споразуму о стабилизацији и придруживању закљученом између Републике Србије и Европске уније 29.4.2008. године. Тиме се конституише обавеза домаћих правосудних органа да у поступку пресуђења реализују делотворну заштиту корисника кредита од свих непоштених уговорних одредаба и могуће злоупотребе моћи коју има банка давалац кредита у поступку нуђења и закључења једнострано сачињених стандардизованих уговора о кредиту.

⁶ „Службени гласник РС“, бр. 62/2014, 6/2016

⁷ Види одредбу члана 20. став 1. Закона о заштити потрошача

Следом реченог, а уважавајући наведене домаће и међународне прописе о обавези савесног и поштеног закључења и примене права и обавеза из уговора о кредиту, мора се разјаснити допуштеност примене валутне клаузуле којом се омогућава стицање несразмерне имовинске користи банке даваоца кредита на терет корисника кредита. Тим поводом се, најпре, мора одредити када се и под којим условима одређеном валутном клаузулом омогућава стицање несразмерне имовинске користи за рачун банке на штету корисника кредита. Ово је из тог разлога што установљење валутне клаузуле као средства заштите реалне тржишне вредности пласираних динарских средстава кредита представља редовно поступање којим се од стране банке једнострано намеће сваком потенцијалном кориснику кредита. То се чини по принципу „узми или остави“, што значи да се искључује свака могућност изостављања валутне клаузуле као саставног дела уговора о кредиту. Другој уговорној страни – кориснику кредита допушта се само могућност преговарања о обрачунској валути према чијем курсу ће се реализовати заштита реалне тржишне вредности пласираних динарских средстава кредита. Међутим, објективно гледано, због дугорочности – вишегодишњег трајања уговора о кредиту, ни банка ни корисник кредита нису у прилици да реално сагледају сва могућа тржишна кретања курса валуте обрачуна. Стога и банка и корисник кредита подједнако морају сносити штетне последице алеаторности таквог уговора у границама економски прихватљивог кретања курса валуте обрачуна са становишта очувања реалне тржишне вредности динарског износа пласираног кредита, односно разумног раста или пада курса обрачунске валуте. У противном, свако нереално и економски неоправдано енормно увећање или умањење курса обрачунске валуте може довести до несразмерног имовинског стицања или несразмерног имовинског умањења за рачун једне или друге уговорне стране. Економски и тржишно непредвидива и неочекивана колебања курса обрачунске валуте не могу довести до несразмерног имовинског обогаћења или осиромашења било које стране из уговора о кредиту. Напротив, у том случају се, независно од одсуства намере неоснованог обогаћења или осиромашења друге уговорне стране у време закључења уговора, нарушава начело једнакости узајамних давања. И не само то, несразмерно стицање имовинске користи, или осиромашење једне уговорне стране, може довести у питање и сврху постојања самог уговора, Наиме, општепозната је чињеница да енормно повећање вредности швајцарског франка у односу на USD и EUR има за последицу да се корисници кредита доводе у стање објективне немогућности враћања примљеног динарског износа обрачунатог у противвредности швајцарског франка као валориметра и уговорене променљиве каматне стопе. Илустративни су недавно објављени примери у средствима јавног информисања којима се указује на случај корисника таквих кредита који и после вишегодишњег уредног плаћања обрачунатих анuitета у противвредности швајцарског франка и даље дугују целокупан износ главног дуга прерачунат по важећем курсу EUR. Јасно је да истрајавање банке у испуњењу установљених обавеза корисника кредита применом швајцарског

франка као валориметра није и не може бити одрживо са становишта начела еквивалентности узајамних давања. Истина, оно је израз фактичког стања насталог после закључења уговора о кредиту које је успостављено независно и мимо воље уговорних страна. Правне последице тог стања објективно се нису могле предвидети приликом закључења уговора о кредиту, нити се у то време енорман раст курса швајцарског франка у односу на тржишну вредност USD и EUR реално могао очекивати. Напротив, раст курса швајцарског франка, као примењеног валориметра, не представља предвидљиву и реалну процену банке нити израз њених лукреативних намера да по том основу стекне несразмерну имовинску корист на штету примаоца кредита. Шта више, такав раст курса швајцарског франка се у време закључења уговора о кредиту објективно није могао предвидети и избећи или отклонити како би се уговором опредељени валориметар и у време исплате кредитног дуга исказао у функцији његове реалне вредности. Економске и правне последице енормног раста курса швајцарског франка су настале после закључења уговора о кредиту а током његовог важења. Међутим, њихова негативна дејства су не само отежала испуњење обавезе корисника кредита, већ су објективно довела у питање и сврху даљег опстанка самог уговора.

У таквој чињеничној и правној ситуацији поставља се питање правне допуштености даљег опстанка уговора о кредиту уз примену швајцарског франка као валориметра. То се чини са становишта његове одрживости услед битно измењених околности.⁸ С тим у вези, сматрамо да је суд позван да применом института раскида уговора због промењених околности ускрати судску заштиту захтеву корисника кредита којим се због примењеног валориметра – швајцарског франка истом омогућавања стицање несразмерне имовинске користи на штету корисника кредита. Дужност је суда да стане у одбрану очувања једнакости узајамних давања страна из уговора о кредиту, а то може учинити само усвајањем захтева за раскид уговора којим се због промењених околности ускраћује право даваоцу кредита да применом швајцарског франка као уговореног валориметра стиче несразмерну имовинску корист. У том случају, а на темељу одредбе члана 133. ЗОО, суд ће у сваком конкретном случају оценити основаност захтева корисника кредита за раскид уговора због промењених околности насталих енормним увећањем курса швајцарског франка у односу на просечну тржишну вредност УС долара и ЕУР–а, односно тржишту вредност предмета наменског кредита. У противном, одбијање захтева за раскид уговора имало би за последицу грубо кршење начела једнакости узајамних давања, односно одговарајућих правила домаћег и међународног права на штету корисника кредита. Такво пресуђење било би супротно уставом зајемченом начелу правичног суђења. То би, у крајњој линији, имало за последицу утврђење повреде права на правично суђење

РЕФЕРАТИ

⁸ На том становишту је засновано и правно схватање Привредног апелационог суда изражено у решењу Пж. 924/15 од 27.8.2015. године и решењу Пж. 3826/15 од 26.5.2016. године

кориснику кредита пред Уставним судом Републике Србије, или од стране Европског суда за људска права. Наиме, у међународној судској пракси присутне су одлуке Суда Европске уније Ц 26/13 од 30.4.2014. године и Врховног суда Аустрије број 80066/12 у којима је исказан став о правној неодрживости валутне клаузуле чија примена, односно извршење има за последицу повреду начела савесности и поштења. Стога, а с обзиром на правну природу валутне клаузуле, јасно је да и домаћи судови могу одобрити примену исте само у случају клада је током уговореног времена враћања примљене главнице дошло до реалног обезвређивања динарског износа дуга због нереалног тржишног курса динара, или његовог обезвређивања услед негативних последица високе инфлације. У противном, нема места примени валутне клаузуле. Одсуством реалног умањења вредности примљеног динарског износа кредита у време враћања истог искључује се и могућност примене валутне клаузуле. Стога сматрамо да је правно недопуштен захтев банке даваоца кредита за безусловну примену уговорене валутне клаузуле којом се истој обезбеђује стицање несразмерне имовинске користи на штету корисника кредита. И обрнуто, суд из истих разлога мора ускратити судску заштиту и захтеву корисника кредита да му се позивом на уговорену валутну клаузулу омогући враћање дуга у динарском износу испод реалне тржишне вредности примљеног. И у једном и у другом случају суд је обавезан да применом института промењених околности раскине такве уговоре. Захтев за раскид стране оштећене због промењених околности може се одбити само у случају ако друга уговорна страна понуди или пристане да се уговорена валутна клаузула измени тако да се за валориметар одреди друга валута чији је тржишни курс реално одређен, или да се износ дугованог кредита утврди применом просечног тржишног курса осталих валута, односно тржишне вредности предмета наменског кредита.⁹

До стицања несразмерне имовинске користи банке даваоца кредита може доћи и у случају уговором установљеног већег курса обрачунске валуте од њене стварне тржишне вредности. Наиме, одредбом члана 395. ЗОО прописано је да се новчане обавезе које гласе на плаћање у некој страној валути могу испунити у домаћем новцу по курсу који важи у тренутку плаћања обавезе. Међутим, овом одредбом није опредељено који ће се курс обрачунске валуте применити у односу на њену куповну, продајну или средњу тржишну вредност. Стога произлази да уговорне стране могу утврдити било који тржишно одређени курс прерачуна обрачунске валуте. Битно је само да се по истом валориметру – истом курсу утврђује вредност пласираних кредитних средстава и висина доспелих рата за враћање. То значи да се позивом на одредбу члана 395. за курс обрачуна може утврдити и продајни и куповни и средњи курс вредности обрачунске валуте. Ствар је воље уговорних страна који ће валориметар, односно курс обрачуна утврдити као основ обрачуна вредности примљене динарске главнице и враћеног

РЕФЕРАТИ

⁹ Таква одлука суда има правно утемељење у одредби члана 133. став 4. ЗОО

дуга из уговора о кредиту. Међутим, а с обзиром на императивност одредбе члана 395. ЗОО, недопуштено је уговарање већег курса обрачунске валуте од тржишно одређеног највишег курса њене вредности. Уговарање већег курса од њене највеће тржишне вредности представљало би основ стицања несразмерне имовинске користи даваоца кредита на рачун корисника кредита. Стога, а обзиром на указану императивност одредбе члана 395. ЗОО, ни такво стицање имовинске користи не може уживати судску заштиту. Напротив, и у том случају се уговорна одредба о одређеном тржишно нереалном курсу обрачунске валуте мора судски санкционисати утврђењем њене ништавости. Међутим, сматрамо да уговором одређена валутна клаузула са већим курсом од њене тржишне вредности има обележја зеленашког правног посла. Стога, а сагласно са одредбом члана 141. став 3. ЗОО, суд би могао да на захтев корисника кредита смањи његову обавезу до висине највећег износа тржишног курса обрачунске валуте.

Допуштеност променљиве каматне стопе

Основана обавеза корисника кредита је да банци даваоцу кредита плаћа уговорену камату и добијени износ новца врати у време и на начин који су утврђени уговором. Зато уговорна камата, суштински, представља накнаду коју плаћа корисник кредита за одобрени му износ кредитних средстава од стране банке даваоца кредита. Из тог разлога ова обавеза корисника кредита мора бити изричито уговорена уз јасно одређење њене висине, или прописивања јасних и прецизних параметара на основу којих се уговорена камата може обрачунати¹⁰. Када се предмет обавезе сматра одредивим прописано је одредбом члана 50. став 1. ЗОО. У складу са одредбом тог члана обавеза је одредива ако уговор садржи податке помоћу којих се она може одредити, или су странке оставиле трећем лицу да то учини.

Сагласно са наведеном правном регулативом, произлази и да је правно допуштено уговарање променљиве каматне стопе, под условом да се она прописаним параметрима из уговора несумњиво може утврдити и обрачунати. То практично значи да уговор о кредиту мора садржати одредбе којима се на јасан – неспоран начин одређују параметри за утврђивање и обрачун уговорне камате као цене кредита и то тако да су они разумни и јасни за сваког просечног потрошача, односно корисника кредита.

Међутим, у пракси домаћих банака присутни су уговори о кредиту којима се уговорна камата одређује у висини редовне каматне стопе у тачно одређеном проценту на дан закључења уговора и променљиве стопе која се одређује

РЕФЕРАТИ

¹⁰ Пуноважност уговора условљена је постојањем могуће, допуштене и одређене, односно одредиве обавезе. У противном, ако је предмет обавезе немогућ, недопуштен, неодређен или неодредив, уговор је ништав, сагласно са одредбом члана 47. ЗОО.

висином трошкова прибављања кредитних средстава, односно пословном политиком банке, или применом референтне или тржишно индексирани каматне стопе. Из тог разлога су пред домаћим судовима покренути бројни спорови за утврђење ништавости уговора о кредиту са променљивом каматном стопом. Спорно је да ли се уговорена каматна стопа може сматрати одредивом ако се њена висина утврђује одлуком банке на основу нејасно одређених критеријума који су неразумљиви за просечног потрошача.

Одговор на наведено спорно питање опредељује се оценом суда о применљивости и сагласности уговором прописаних критеријума за одређење висине променљиве каматне стопе са основним начелима Закона о облигационим односима. Уз то, сматрамо да и прецизно прописани параметри за одређење променљиве каматне стопе могу представљати правно релевантну обавезу за корисника кредита само у случају када му је у поступку преговарања претходно разјашњено значење истих и јасно указано на могуће правне последице које ће настати њиховом применом. Обавеза таквог поступања банке даваоца кредита темељи се на одредби члана 20. став 1. Закона о заштити потрошача. Банка је, као високо специјализована финансијска установа, дужна да крајње одговорно удовољи овој законској обавези. Тим поводом постоји и обавеза банке да у поступку преговарања о закључењу уговора о кредиту сваком потенцијалном кориснику кредита индивидуално разјасни учинак и могуће правне последице уговарања променљиве каматне стопе. При томе, треба имати у виду и чињеницу да се у пракси уговарање променљиве каматне стопе, по правилу, реализовало на основу унапред једнострано припремљених уговора о кредиту нуђених будућим корисницима кредита по принципу „узми или остави“. Банке су у односу на потенцијалне кориснике кредита иступале крајње супериорно. Због таквог наступа банака у поступку преговарања изостајало је ваљано указивање потенцијалним корисницима кредита на смисао, садржину и правне последице примене уговором прописаних параметра за одређене променљиве каматне стопе. Сматрамо да се уношење у уговор о кредиту непрецизних формулација о критеријумима за утврђивање променљиве каматне стопе без ваљаног разјашњења смисла садржине и правних последица њихове примене, коси са правно допуштеним понашањем банке у односу на Законом о облигационим односима прописана начела савесности и поштења, равноправности уговорних страна и забране злоупотребе права. Такве уговорне одредбе су у директној супротности са наведеним основним начелима. У питању су уговорне одредбе које су, по правилу, формулисане без икаквог утицаја корисника кредита на њихову садржину. О њима нису вођени међусобни преговори банке и корисника кредита. Одредбе о променљивој каматној стопи чиниле су саставни део унапред припремљених стандардизованих уговора о кредиту једнострано сачињених од стране банке. Стога, а у ситуацији подређеног положаја корисника кредита у односу на банку која у закључењу уговора о кредиту поступа супротно обавези конституираној одредбом члана 20. став 1. Закона о заштити потрошача, нема

сумње да су потенцијални корисници кредита лишавани и сваке могућности истицања делотворног приговора и утицаја на другачије – јасније опредељење критеријума за одређење променљиве каматне стопе. Шта више, нејасне формулације о одређењу променљиве каматне стопе на основу трошкова прибављања кредитних средстава, пословне политике банке, референтне каматне стопе или тржишно индексирани каматне стопе, апсолутно су неразумљиве кориснику кредита као просечном потрошачу. Оне су не само нејасне, већ су и противне начелима једнакости узајамних давања, савесности и поштења, равноправности уговорних страна и злоупотреби права. Тим начелима штити се не само једнакост узајамних давања као основног принципа двостраних уговора, већ се пружа и заштита слабијој уговорној страни. Из тог разлога, суд је дужан да у сваком конкретном случају оцени да ли су уговорне обавезе о променљивој каматној стопи довољно јасне и у којој мери су сагласне овим начелима. Ово је из тог разлога што захтев за испуњење уговорене променљиве каматне стопе може уживати судску заштиту само у случају када је она опредељена на основу уговором утврђених јасних и просечном потрошачу – кориснику кредита разумљивих критеријума, уз услов да се и тако прописаним одредбама не вређају основна начела облигационог права. У противном, ако се ради о нејасним одредбама уговора о променљивој каматној стопи, или су исте супротне основним начелима облигационог права суд ће утврдити њихову ништавост и ускратити судску заштиту захтеву за исплату камате обрачунате применом таквих критеријума.¹¹

З а к љ у ч а к

Сагласно са изнетом аргументацијом, произлази да:

1. Уговарање валутне клаузуле у уговору о кредиту као валориметра очувања реалне вредности динарских средстава стављених на располагање кориснику кредита представља правно допуштени вид заштите банке даваоца кредита;
2. Валутна клаузула може се уговорити само у циљу очувања реалне тржишне вредности динарског износа пласираних кредитних средстава на начин да се њоме на крши начело једнаке вредности узајамних давања, савесности и поштења и забране злоупотребе права;

РЕФЕРАТИ

¹¹ На том становишту темељи се и правно схватање заузето у пресуди Привредног апелационог суда Пж. 3742/15 од 9.3.2016. године и пресуди Апелационог суда у Београду Гж. 2827/14 од 15.10.2014. године. Осим тога, и Уставни суд је својом одлуком Уж. 9264/14 од 1.12.2015. године одбацио уставну жалбу изјављену против цитиране пресуде Апелационог суда у Београду. Уставни суд је у тој одлуци оценио да су дати разлози о ништавости уговорних одредаба о променљивој каматној стопи због њихове нејасноће и супротности основним начелима облигационог права уставно-правно утемељеним.

3. Валутна клаузула може се применити као уговорени валориметар само у ситуацији када су због нереалног тржишног курса динара или негативних дејстава инфлације реално обезвређена динарска средства која су по уговору о кредиту дата кориснику кредита;

4. Примена уговорене валутне клаузуле није допуштена ако се њоме обезбеђује неосновано стицање имовинске користи за рачун једне или друге уговорне стране;

5. Правно је допуштено и уговарање променљиве каматне стопе као цене кредитних средстава, уз услов да су уговором о кредиту јасно опредељени критеријуми за њено утврђење разумни просечном потрошачу и сагласни са начелима еквивалентности узајамних давања, савесности и поштења и равноправности уговорних страна;

6. Ништаве су одредбе уговора о кредиту о променљивој каматној стопи одређеној на основу нејасних и основним начелима супротних формулација као што су: обрачун камате утврђене на основу трошкова прибављања кредитних средстава, пословне политике банке, примене референтне или тржишно индексирани каматне стопе.